

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

LÝ THỊ THU PHƯƠNG

THẾ GIỚI NGHỆ THUẬT
TRONG TRUYỆN NGẮN CAO DUY SƠN

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

THÁI NGUYÊN - 2010

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

LÝ THỊ THU PHƯƠNG

THỂ GIỚI NGHỆ THUẬT
TRONG TRUYỆN NGẮN CAO DUY SƠN

CHUYÊN NGÀNH: VĂN HỌC VIỆT NAM
MÃ SỐ: 60.22.34

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC: PGS. TS TÔN THẢO MIÊN

THÁI NGUYÊN - 2010

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới Phó Giáo sư - Tiến sĩ Tôn Thảo Miên (Viện Văn học), người đã tận tình hướng dẫn tôi trong quá trình học tập, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Tôi chân thành cảm ơn nhà văn Cao Duy Sơn đã cung cấp những tư liệu quý giá liên quan đến đề tài luận văn.

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới các thầy cô giáo, chân thành cảm ơn đồng nghiệp, bạn bè và người thân đã tạo điều kiện, động viên tôi trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu.

Thái Nguyên, tháng 8 năm 2010

Lý Thị Thu Phương

MỤC LỤC

	Trang
MỞ ĐẦU	1
NỘI DUNG	8
<u>Chương I: Thế giới nhân vật trong truyện ngắn Cao Duy Sơn</u>	8
1. Khái niệm thế giới nhân vật, nhân vật văn học	8
2. Các kiểu nhân vật trong truyện ngắn Cao Duy Sơn	9
2.1. Những con người nhỏ bé, bình dị, có số phận bất hạnh	9
2.2. Những nhân vật lí tưởng	13
2.2.1. Khát vọng tình yêu và niềm tin vào cuộc sống	13
2.2.2. Những con người nhân hậu, chung thủy, nghĩa tình	17
2.2.3. Những con người dũng cảm, cao thượng, giàu lòng vị tha	20
2.3. Nhân vật tha hóa	23
3. Nghệ thuật miêu tả nhân vật	26
3.1. Miêu tả ngoại hình, hành động của nhân vật	26
3.1.1. Miêu tả ngoại hình, hành động để khắc họa chân dung	27
3.1.2. Miêu tả ngoại hình, hành động để nhận dạng tâm tính, đoán định tính cách	31
3.2. Miêu tả nội tâm	36
3.2.1. Đặt nhân vật vào những tình huống tâm lí xung đột để nhân vật tự bộc lộ	37
3.2.2. Miêu tả nội tâm nhân vật nhiều chiều, nhiều cung bậc và luôn biến chuyển	41
3.2.2.1. Miêu tả nội tâm nhân vật nhiều chiều	41
3.2.2.2. Miêu tả nội tâm nhân vật nhiều cung bậc và luôn biến chuyển	44

<u>Chương II: Không gian nghệ thuật và thời gian nghệ thuật</u>	50
trong truyện ngắn Cao Duy Sơn	
1. Không gian nghệ thuật trong truyện ngắn Cao Duy Sơn	51
1.1. Khái niệm không gian nghệ thuật	51
1.2. Không gian nghệ thuật trong truyện ngắn Cao Duy Sơn	51
1.2.1. Không gian địa lí	52
1.2.1.1. Không gian địa lý như một khách thể thẩm mỹ	52
1.2.1.2. Không gian địa lý là phong nền cho sự vận động tâm lý và tính cách, là dấu hiệu phản ánh tâm tư, tình cảm của nhân vật	55
1.2.2. Không gian đời tư	59
2. Thời gian nghệ thuật trong truyện ngắn Cao Duy Sơn	64
2.1. Khái niệm thời gian nghệ thuật	64
2.2. Thời gian nghệ thuật trong truyện ngắn Cao Duy Sơn	65
2.2.1. Thời gian đan xen giữa quá khứ và hiện tại	65
2.2.2. Thời gian tâm lí	70
2.2.3. Thời gian phong tục, lễ hội	74
<u>Chương III: Ngôn ngữ truyện ngắn Cao Duy Sơn</u>	79
1. Ngôn ngữ giàu hình ảnh với thủ pháp so sánh - nét đặc trưng của truyện ngắn Cao Duy Sơn	79
2. Ngôn ngữ đậm sắc thái dân tộc	89
2.1. Vận dụng lối nói hồn nhiên, hay ví von của người miền núi	89
2.2. Sắc thái dân tộc thể hiện ở việc đưa tiếng địa phương, tiếng dân tộc vào tác phẩm	97
KẾT LUẬN	101
TÀI LIỆU THAM KHẢO	104

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Sáng tác nghệ thuật là một thế giới riêng được sáng tạo theo các nguyên tắc tư tưởng, khác với thế giới thực tại vật chất hay thế giới tâm lí của con người, mặc dù nó phản ánh những thế giới ấy. “*Thế giới nghệ thuật là khái niệm chỉ tính chỉnh thể của sáng tác nghệ thuật.*”[32]. Thế giới nghệ thuật có không gian riêng, thời gian riêng, có quy luật tâm lí riêng, có quan hệ xã hội riêng, quan niệm đạo đức, thang bậc giá trị riêng... chỉ xuất hiện một cách có ước lệ trong sáng tác nghệ thuật.

Nghiên cứu thế giới nghệ thuật trong sáng tác của nhà văn là cơ sở để hiểu hình tượng nghệ thuật trong tác phẩm, quan niệm và cách cắt nghĩa của nhà văn về thế giới. Thế giới nghệ thuật giúp ta hình dung tính độc đáo về tư duy nghệ thuật của sáng tác nghệ thuật, có cội nguồn trong thế giới quan, văn hóa chung và cá tính sáng tạo của người nghệ sĩ. Tìm hiểu thế giới nghệ thuật chính là khám phá thế giới bên trong ẩn kín - cái thế giới chi phối sự hình thành phong cách nghệ thuật - của nhà văn.

1.2. Trong đời sống văn học Việt Nam đương đại, Cao Duy Sơn được đánh giá là một trong những cây bút có khả năng khai thác độc đáo về đề tài miền núi. Nhà văn Cao Duy Sơn sinh năm 1956 tại Cao Bằng, người dân tộc Tày, là hội viên Hội nhà văn Việt Nam, hiện công tác tại Hội Văn học Nghệ thuật các dân tộc thiểu số Việt Nam. Những trang viết đậm đà bản sắc văn hóa vùng cao của ông đã để lại ấn tượng sâu sắc trong lòng bạn đọc và khẳng định được vị trí trong mảng văn xuôi viết về miền núi. Năm 1993, tiểu thuyết *Người lang thang* của Cao Duy Sơn được Hội đồng văn học dân tộc miền núi Hội nhà văn Việt Nam trao giải A, đồng thời đoạt giải Nhì - Hội nghị Việt Nhật. Năm 1999, tập truyện ngắn *Những chuyện ở lũng Cô Sầu* được tặng

thưởng của Hội nhà văn Việt Nam. Tiểu thuyết *Đàn trời* được Hội Văn học Nghệ thuật các dân tộc thiểu số Việt Nam trao giải A năm 2007. *Ngôi nhà xưa bên suối* là tập truyện đã đoạt giải thưởng của Hội nhà văn Việt Nam năm 2008 và Giải thưởng văn học ASEAN năm 2009.

Sáng tác của Cao Duy Sơn là những “*mảnh sống đậm đặc, tươi ròn*” (Hữu Thỉnh) về miền núi. Đặc biệt, hiện thực cuộc sống và con người miền núi hiện ra trong truyện ngắn của ông đa diện, nhiều chiều. Những trang văn mở ra một thế giới nghệ thuật mới lạ, đầy hấp dẫn, mang đến cho người đọc sự hiểu biết về đất và người vùng cao, vun đắp niềm tin yêu tha thiết với những miền xa xôi của tổ quốc. Tác phẩm của Cao Duy Sơn đã được in ấn, xuất bản và giới thiệu nhiều trên các phương tiện thông tin đại chúng. Tuy nhiên, đến thời điểm này, ngoài một số bài báo hoặc những ý kiến bàn luận, đánh giá nhỏ lẻ, có rất ít công trình nghiên cứu chuyên biệt về Cao Duy Sơn và tác phẩm của ông. Vì vậy, việc tìm hiểu thế giới nghệ thuật trong truyện ngắn của nhà văn Cao Duy Sơn là một việc làm cần thiết, có ý nghĩa thực tiễn và ý nghĩa khoa học.

1.3. Trên cơ sở nhìn nhận mỗi thế giới nghệ thuật có một mô hình nghệ thuật trong việc phản ánh thế giới, luận văn tiếp cận các truyện ngắn của Cao Duy Sơn nhằm giải mã những tín hiệu nghệ thuật, tìm hiểu quan niệm và cách cắt nghĩa của nhà văn về thế giới. Trong giới hạn luận văn thạc sĩ khoa học, người viết mong muốn được góp phần nhỏ bé vào lĩnh vực nghiên cứu, từ đó khẳng định vị trí của một nhà văn dân tộc Tày trong văn xuôi Việt Nam đương đại.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Thế giới nghệ thuật là sản phẩm sáng tạo của người nghệ sĩ. Nó là kiểu tồn tại đặc thù vừa trong chất liệu, vừa trong cảm nhận của người thưởng thức, vừa là sự thống nhất giữa nội dung và hình thức trong chỉnh thể thẩm mỹ

của tác phẩm. "*Chinh thể tác phẩm được nhận thức qua khái niệm thể giới nghệ thuật*" [44]. Thể giới nghệ thuật bao gồm hiện thực, cá tính sáng tạo của nhà văn, chất liệu nghệ thuật. Thể giới nghệ thuật không chỉ tương đương mà còn rộng hơn tác phẩm nghệ thuật. Nó có thể bao quát tất cả các tác phẩm của một nhà văn, một trào lưu nghệ thuật, một thời kì văn học. Khái niệm thể giới nghệ thuật được nhìn nhận như một phạm trù mỹ học bao gồm tất cả các yếu tố của quá trình sáng tạo nghệ thuật và tất cả kết quả của hoạt động sáng tạo nghệ thuật.

2.2. Trong nền văn học đương đại, nhà văn Cao Duy Sơn đã có những đóng góp to lớn cho văn xuôi viết về miền núi, khẳng định được tài năng và phong cách của mình khi khai thác đề tài này. Sự bàn luận, đánh giá về sáng tác của Cao Duy Sơn, đến thời điểm này, ngoài một số bài báo hoặc những ý kiến nhỏ lẻ dừng ở những nét khái quát nhất trong những công trình nghiên cứu về văn học các dân tộc thiểu số, có rất ít công trình nghiên cứu quy mô hoặc một cuốn sách chuyên khảo riêng biệt.

Hầu hết những bài viết về nhà văn Cao Duy Sơn đăng tải trên báo chí là những bài phỏng vấn về sự ra đời của tác phẩm, về những cảm nghĩ của nhà văn khi sáng tác và khi được nhận giải thưởng. Bài viết "*Cả đời tôi chỉ đeo đuổi đề tài về người miền núi*" của Chu Thu Hằng ghi lại cuộc phỏng vấn nhà văn Cao Duy Sơn về lợi thế của nhà văn và cái khó khi viết về đề tài miền núi [12]. "*Với tác giả Ngôi nhà xưa bên suối*", tác giả Mai Thi tìm hiểu lí do Cao Duy Sơn chọn tên truyện *Ngôi nhà xưa bên suối* đặt tên cho tập truyện và được nhà văn giải thích: "*Ngôi nhà xưa bên suối chọn vì nói thay cho cả tập truyện về sự tiếc nuối một cái gì tốt đẹp đã qua mất rồi.*"[47]. Tác giả Hứa Hiếu Lễ thể hiện niềm tự hào của người Cô Xà về Cao Duy Sơn khi nghe tin tập truyện *Ngôi nhà xưa bên suối* của nhà văn giành giải thưởng của Hội nhà văn Việt Nam năm 2008 [20]. Trong bài "*Viết văn phải có sự ám ảnh*"[40] và

"Viết văn là một cuộc viễn du về cội nguồn"[50], các tác giả đã ghi lại cảm xúc của Cao Duy Sơn khi nhận giải thưởng của Hội nhà văn Việt Nam và suy nghĩ của nhà văn về đề tài sáng tác: "*Cái để tạo nên trong tôi cảm xúc là quãng đời ấu thơ, nơi mình sinh ra và lớn lên. (...) Viết văn nhất định phải có sự ám ảnh...*" [40]; "... với tôi viết văn giống như một cuộc viễn du về cội nguồn, cuộc viễn du về xứ sở mình sinh ra, lớn lên và trưởng thành"[50].

Có một số ít bài đi vào nội dung tác phẩm như: *Cõi nhân gian như cổ tích* (Nguyễn Chí Hoan), *Ban mai có một giọt sương* (Đỗ Đức). Viết về tiểu thuyết *Đàn trời*, tác giả Nguyễn Chí Hoan nhận xét: "*Chủ đề hai hàng của cuốn tiểu thuyết được khai triển song song trên hai tuyến thời gian quá khứ và hiện tại (...). Bằng cách ấy, tiểu thuyết này kể cho chúng ta một câu chuyện cổ tích qua một phiên bản hiện đại...*" [16]. Còn tác giả Đỗ Đức đã thể hiện những cảm nhận ban đầu của mình về tập truyện *Ngôi nhà xưa bên suối* của Cao Duy Sơn, suy nghĩ về nhân vật và chủ đề của các tác phẩm: *Ngôi nhà xưa bên suối, Chợ tình, Song sinh, Hoa bay cuối trời* [7].

Nghiên cứu văn học các dân tộc thiểu số Việt Nam, nhà phê bình Lâm Tiến nhận xét về Cao Duy Sơn: "*Ông miêu tả nhân vật dưới góc độ đời tư, có số phận riêng và một sự tự ý thức. Điều đó càng được thể hiện rõ trong những truyện ngắn sau này của ông. (...) Truyện của Cao Duy Sơn còn hấp dẫn người đọc ở cách viết giàu cảm xúc, giàu hình tượng với cách cảm nhận sự vật, hiện tượng tinh tế, chính xác, sắc sảo với những tình huống căng thẳng gay gắt, bất ngờ.*" [53, tr.151]

Luận văn thạc sĩ Ngữ văn của Đặng Thùy An (Trường Đại học Sư phạm Hà Nội - 2007) với đề tài "*Thi pháp nhân vật tiểu thuyết trong tiểu thuyết Người lang thang và Đàn trời của Cao Duy Sơn*" là công trình nghiên cứu chuyên biệt đầu tiên về tác phẩm của Cao Duy Sơn. Tuy nhiên luận văn này

chỉ nghiên cứu hai tác phẩm thuộc thể loại tiểu thuyết theo hướng tiếp cận thi pháp nhân vật.

Luận văn thạc sĩ Ngữ văn của Đinh Thị Minh Hảo (Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên - 2009) với đề tài “*Truyện ngắn Cao Duy Sơn*” là công trình nghiên cứu chuyên biệt đầu tiên về truyện ngắn Cao Duy Sơn. Tác giả đã đi sâu tìm hiểu ba tập truyện ngắn của Cao Duy Sơn (*Những chuyện ở lưng Cô Sầu; Những đám mây hình người; Ngôi nhà xưa bên suối*), từ đó khái quát những nét tương đồng và khác biệt của Cao Duy Sơn với các tác giả văn xuôi miền núi đương đại. Tác giả viết: “*Là một nhà văn xuất hiện trong thời sau đổi mới, Cao Duy Sơn vừa hòa nhập vừa vượt trội lên trên mặt bằng chung của văn xuôi miền núi đương đại.*” [11, tr.24]

Nghiên cứu hiện thực và con người miền núi trong truyện ngắn Cao Duy Sơn, tác giả Đinh Thị Minh Hảo khẳng định đó là “*bức tranh xã hội miền núi với những xung đột “ngâm” và in đậm bản sắc văn hóa Tày*” và nhận xét về hình tượng con người miền núi: “*Họ đã vượt lên trên những bi kịch của số phận tỏa sáng lòng nhân hậu, dũng cảm trong đói nghèo và bất hạnh.*” [11, tr.40]. Khi tìm hiểu một số phương diện nghệ thuật trong truyện ngắn Cao Duy Sơn, tác giả luận văn tập trung vào cốt truyện, nghệ thuật xây dựng nhân vật và đặc điểm ngôn ngữ truyện ngắn Cao Duy Sơn.

Như vậy, đến thời điểm hiện tại, vẫn chưa có một công trình chuyên biệt nào nghiên cứu *thế giới nghệ thuật trong truyện ngắn của Cao Duy Sơn*. Việc tìm hiểu nghiên cứu thế giới nghệ thuật trong truyện ngắn của nhà văn vì thế được đặt ra như một yêu cầu tất yếu.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của đề tài là ba tập truyện ngắn của Cao Duy Sơn: